

L'articulació de la *k* i la *g* mallorquines

1. L'existència d'una modalitat palatal de *k* i *g* (ço és, *k̠* i *g̠*) a Mallorca, ha estat assenyalada en termes generals pels dialectòlegs,¹ precisant-ne l'extensió geogràfica dintre del grup dialectal balear,² però sense donar-ne, per a nosaltres, una definició o descripció fisiològica ben concreta.

Per la que aporta Schädel³ sabem solament que la *k̠* i la *g̠* són consonants mediopalatals explosives (sorda o sonora). Referent a les circumstàncies en què ocorre el fenomen de la palatalització, ço és, en què es pronuncia *k̠* i no *k* (i podríem segurament afegir *g̠* i no *g*), diu el mateix autor⁴ que és davant de *a, e, i, i*, a la inicial i també a l'interior i final de paraula.

2. Deixant de banda ço que esguarda a l'extensió de les dites consonants, farem unes breus observacions sobre llur articulació interpretant alguns palatogrames. Aquests foren naturalment obtinguts pel conegut procediment dels paladars artificials,⁵ construïts amb els materials del nostre Laboratori de Fonètica. Llur presentació gràfica està, en relació amb el lector, com si aquest es trobés mirant les figures des del fons de la boca.

Les figures 7 i 8 corresponen a les figures 39 (GB), que reproduïm del nostre treball *Etudes de prononciations catalanes à l'aide du palais artificiel*⁶ per via d'aclaració.

3. Els exemples són els següents:

1. Schädel : *Mundartliches aus Mallorca* (Halle, 1905), p. 35.
2. Alcover : *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, t. IV, p. 300.
3. Schädel : *Manual de Fonètica catalana* (Cöthen, 1908), p. 51.
4. *Mundartliches*, p. 35.
5. Cf. per exemple *La Parole* (1899), p. 483 s.
6. *Revue de Phonétique*, t. II, p. 50 s.

- Fig. 1. 1, 2 cap *káp* (Palma).
 » 2. 1 qui *kí*, 2 figa *fíge* (Palma).
 » 3. 1 qui *kí*, 2 pica *píke* (Manacor).
 » 4. 1 picava *píkave*, 2 mica *míke* (Manacor).
 » 5. 1 figa *fíge*, 2 qui *kí* (Felanitx).
 » 6. 1 qui *kí*, figa 2 *fíge* (Petra).
 » 7. 1 Quim *kím*, 2 guipa *gípe*, 3 camp *kám*, 4 cup *kúp*,
 5 venc *bén* i *bénk* (Sant Bartomeu-Vich).
 » 8. Com a la fig. 7 (Centelles).

Fig. 1

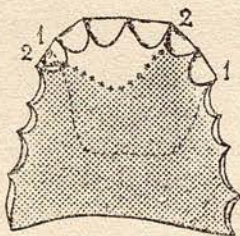
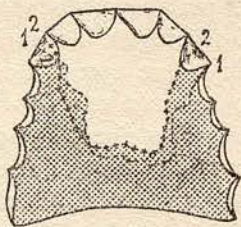
1 *káp*. — 2 *káp*. (Palma)

Fig. 2

1 *kí*. — 2 *fíge*. (Palma)

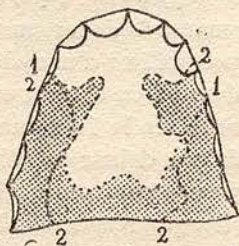
4. Els exemples procedents de Palma (figs. 1 i 2) i del mateix individu fan l'efecte de reflectir el màxim de palatalització de la consonant. Es efectivament aquí on se presenta més homogenia i més continua la secció del paladar tocada per la llengua. Això pot afirmar-se particularment de la fig. 2, on fins la naturalesa d'articulació de les dues consonants *k* i *g* s'adiu relativament amb el traçat. La diferencia entre elles, ací de més, allà de menys, podria ésser, en principi, reportable a llur diferencia fònica, cosa que caldria observar amb major nombre d'exemples.¹ Resulta, però, notable l'observació que acabem de fer, i és llàstima que no dispossem d'un exemple paral·lel *gáp* per encarar-lo amb la fig. 1. Concretant-nos ara a aquesta, havem de fer constar expressament que els dos nombres es refereixen a dos tipus extrems dels resultats obtinguts en les nostres experiències. I això suscita una multitud

1. Comp. *Revue de Phonétique*, t. II, p. 63 s.

de consideracions sobre la naturalesa de les consonants que estudiem en relació amb les vocals que tenen veïnes dintre de paraula (v. § 11). L'articulació de la *k* en *káp* no posseeix, doncs, una zona precisa, sinó que pot tenir lloc en qualsevol punt de l'extensió de la volta palatal fins a la regió dels incisius aproximadament.

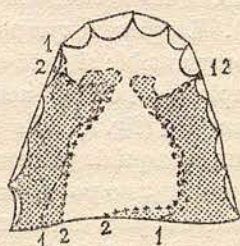
5. No és així, en canvi, per als exemples *kí*, *fíge*, de la fig. 2; car, per bé que aparegui també aquí innegable una palatalització de les consonants, el seu caràcter difereix prou de la que constatem per a l'exemple *káp*. L'articulació palatal de les consonants té per característica, a la fig. 2, l'avançament de la mitja part posterior de la llengua vers el paladar, i un moviment lateral articulador de tota la llengua quelcom pronunciat. Però una tancadura completa, com en la variant 2 de la fig. 1, no ens la revelen les experiències. Cal tenir present, encara, que no tota la zona de paladar tocada per la llengua, a la fig. 2, és atribuïble a l'articulació de les consonants. Una bona part caldria restar-ne indubtablement si a les dites experiències poguéssim sobreposar la pronunciació d'exemples com *pi*, *mi*, *fi*, o altres de semblants, en els quals es reconegué el traçat corresponent a la vocal *i*, que en *kí*, *fíge*, apareix sumat al de la *k* i al de la *g*.

Fig. 3

1 *kí*. — 2, *píkē*. (Manacor)

Fig. 4

1 *pikáve*. — 2, *míkē*. (Manacor)

6. Els exemples procedents de Manacor (figs. 3 i 4) i deguts també a un mateix subjecte, ens fan conèixer una nova variant d'articulació palatal de la *k* (de la *g* no en tenim de moment cap exemple dintre la col·lecció), i ens il·lustren sobre el fenomen que

estem comentant. Descartem de moment l'exemple *kí* (fig. 3 1), que ens mostra amb una certa precisió solament una part de ço que anotàvem per al mateix exemple de la fig. 2 : l'acostament de la mitja part posterior de la llengua al paladar (comp. § 5). Quant a l'exemple *píkē* (fig. 3 2), si bé manca de la particularitat de *kí* suara esmentada, posseeix en canvi un major grau d'articulació lateral extrema corresponent a la part anterior de la llengua (comp. fig. 2 1, 2) que, com pot deduir-se, tendeix a l'obstrucció del corrent d'aire; obstrucció que si no esdevé més definida és probablement degut a la posició de la consonant formant part de síl·laba àtona i al caràcter consegüent de la vocal en el dialecte (v. § 11).

7. La raó que acabem d'indicar per explicar la no obstrucció més definida del corrent d'aire a la part anterior de la boca, ens és confirmada pels exemples de la fig. 4. Basta comparar l'extensió de la taca sombrejada de l'exemple 1 *píkávē* amb la de l'exemple 2 *míkē* per notar una bona diferència. I aquesta no pot atribuir-se a una mera casualitat, car el màxim d'extensió longitudinal i d'amplada correspon també aquí a la *k* en síl·laba tònica, i el mínim a la *k* en síl·laba àtona.

Llavors s'ocorre preguntar (i això no podem decidir-ho ara amb la sola ajuda del paladar artificial¹), en què concorden i en què divergeixen les articulacions de la *k* en *píkávē* (fig. 4 1) i en *káp* (fig. 1 2). La qüestió, que podria semblar mancada de fonament, esdevé comprensible si es té en compte la possibilitat d'una obstrucció completa del canal bucal, mal fos solament en el punt extrem de l'exemple 1 (fig. 4). La forma del perfil de la llengua seria evidentment aquí de primera importància per deixar establert ço que de moment no pot ésser altra cosa que una conjectura : la distància entre la part dorsal mitjana de la llengua respecte del paladar en el moment de l'articulació. La comprovant d'aquest extrem val, en el nostre cas concret, solament per a l'exemple *píkávē*, car en el de *káp*, aduït per comparació, és evident que la distància de què

1. No havem pogut provar encara el procediment plastogràfic imaginat per E. A. Meyer (*Untersuchungen über die Lautbildung*, Marburg, 1911), i estudiat pràcticament per J. Chlumsky (*Revue de Phonétique*, t. III, p. 167 s.).

parlem no existeix. No obstant, fins davant d'aquestes consideracions, no es pot oblidar que la configuració del paladar natural pot ésser diferent en els subjectes en el sentit de tenir una part còncava més pronunciada l'un que l'altre, cosa que explicaria en part les diferències que es noten en la part sombrejada de l'articulació. Així, en el cas de *pihàve*, per a la producció de la *k*, la part anterior de la llengua articularia contra el paladar fins a obstruir, o poc menys, el corrent d'aire, mentre que la part posterior, per la seva banda, arribaria o no a tocar el paladar. Almenys jutjant per ço que ens diu el palatograma, no pot decidir-se el fet d'una manera incontestable, per bé que, traient a comparació l'exemple 2 de la mateixa fig. 4, amb la línia de creuetes ocupant inclinada una secció extrema del paladar, podem creure també en una oclusió post-palatal de la consonant; en el qual cas tindríem una consonant d'articulació oclusiva doble i simultània produïda pel mateix orgue, que mereixerà la pena d'ésser definitivament comprovada en posteriors investigacions.

Fig. 5

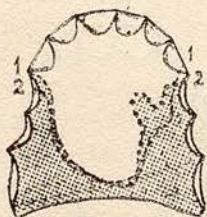
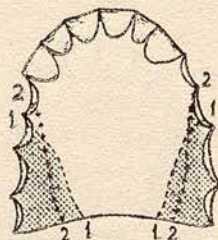
1 *f*ge. — 2 *k*i. (Felanitx)

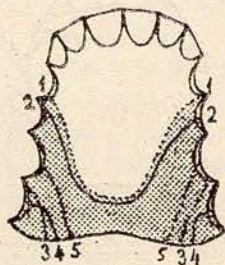
Fig. 6

1 *k*i — 2 *f*ge. (Petra)

8. Quant a la fig. 5 (procedència : Felanitx), constatem solament una analogia, encara que llunyana, amb els mateixos exemples de la fig. 2. La zona d'articulació posterior de la llengua sobrepassa també en la primera, no en tanta de manera com en la segona, la línia extrema del paladar artificial, i, com en aquesta, notem també parcialment en la fig. 5 una tendència d'articulació anterior (exemple 2). Tenim, doncs, també aquí una consonant palatalitzada o palatal (v. § II), d'un grau, però, menys accentuat que en les figures interpretades fins ara.

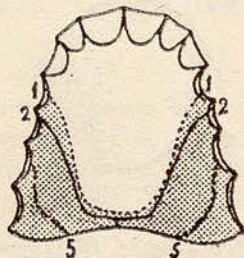
9. El cas de les consonants *k, g*, en *kí, gíge* (fig. 6), ens revela un caràcter totalment diferent dels altres que hem comentat. L'experiència ha estat feta amb un individu natural de Petra, localitat on la *k* i la *g* no es palatalitzen. El traçat ens confirma la constatació dels dialectòlegs. Si de la regió del paladar tocada per la llengua en considerem tretja una part prudencial corresponent a l'articulació de la vocal tònica *i* (cf. § 5), la resta serà ben poca, tal vegada nul·la. L'objecció que podria fer-se a la suposició, basada en la diferencia d'articulació representada per les línies 1 o 2, no tindria propiament força de tal, car podria ésser deguda a una diferencia d'articulació de la mateixa vocal *i* en posicions diverses en els dos exemples. Per altra part, l'ésser precisament l'exemple 1 *kí* el que, a més de tenir major grau d'articulació contra els costats del paladar, té també més marcada la tendència a una articulació post-palatal no visible en la figura, confirma una vegada més el fet d'una palatalització de la consonant (§ 10), efecte de la influencia de la vocal *i*.

Fig. 7

1 *kím*. — 2 *gíge*. — 3 *kám*.
— 4 *kúp*. — 5 *bén*.

Fig. 8

1 *kím*. — 2 *gíge*. —
5 *bén*, *bén pá*.

10. Comparem finalment els sombrejats de les figures 7 i 8, exemples procedents de varietats dialectals (català oriental) no sospitoses de posseir el sò *k*, i reproduïm traduït el comentari que hi fèiem quan les publicàrem per primera vegada¹: «Ço que ressur

1. *Revue de Phonétique*, t. II, p. 67.

dels traçats, al primer cop d'ull, és l'avançament, vers el paladar, de les consonants quan van precedides de la vocal anterior extrema. Aquest avançament és més considerable en l'individu G que en l'individu B. En l'un i en l'altre veiem també la gutural explosiva sonora (exemple 2) que queda més endarrera que la sorda (exemple 1), com ja s'ha constatat altres vegades. Per a la *k* seguida de *a* i *u* (exemples 3 i 4), solament G ens dona resultats, mentre que la llengua de B no arriba al paladar dur...» La mancança d'experiències de *ku-* per al mallorquí no ens permet establir paral·lelismes. Ara, en ço que afecta l'avançament de la llengua vers el paladar de la consonant precedida de *i*, ja havem fet notar expressament, en el curs d'aquest estudi, el mateix fenomen per al mallorquí.

II. Resumim ara les observacions fetes sobre els palatogrames, i precisem les ensenyances que se'n desprenen. Els parlars de Palma, Manacor i Felanitx i (podem suposar el mateix dels altres pobles que tenen el mateix fenomen [v. § I]), posseeixen una articulació palatal d'intensitat major o menor segons correspongui a la consonant formant part de síl·laba tònica o àtona (§ 6); i aquesta diferència d'intensitat és encara més notable segons es tracti de la vocal *a* o de la vocal *i* o *e*. I aquí hem de distingir d'una manera expressa entre ço que entenem per consonant palatal i ço que entenem per consonant palatalitzada.

La consonant palatal és la que té una articulació palatal d'una manera essencial i pròpia, la qual articulació té com a domini la major part d'extensió de la volta palatina; mentre que la consonant palatalitzada arriba solament a articular contra una part de la regió palatal extrema, i això encara per influència de la vocal següent.

Així, doncs, creiem que la *k* mallorquina davant de *a* en posició tònica és una consonant netament palatal, o medio-palatal si es vol, com diu B. Schädel;¹ mentre que davant de les altres vocals és una *k* palatalitzada. Fins a quin punt aquesta palatalització és més o menys marcada, segons la naturalesa de les vocals, manca determinar-ho d'una manera precisa.

P. BARNILS

1. *Manual*, p. 51.